

بررسی تعاریف و استانداردهای بین‌المللی آموزشی معماری منظر به عنوان یک رشته دانشگاهی حرفه‌مبنا

مهدی خان‌سفید*

گروه مهندسی علوم باغبانی و فضای سبز، دانشکده کشاورزی، دانشکده‌گان کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه تهران

* نویسنده مسئول (mkhansefid@ut.ac.ir)

چکیده

با در نظر گرفتن ایجاد رشته دانشگاهی معماری منظر در دو دهه گذشته در کشور، به نظر می‌رسد تدقیق و ارتقای آموزش دانشگاهی این رشته، هم به لحاظ مشخص شدن حدود رشته‌های دانشگاهی و هم کمک به حرفه معماری منظر، می‌تواند در مقطع زمانی فعلی مفید باشد و حتی ضرورت آن احساس می‌شود. این مقاله، به مسئله آموزش در معماری منظر به عنوان یک رشته دانشگاهی حرفه‌مبنا می‌پردازد و با در نظر گرفتن تعریف جهانی و حیطه‌های مورد نیاز در آموزش آن، به استانداردهای آموزشی بین‌المللی از جمله موارد مصرح در «منشور آموزش معماری منظر ایفلا/یونسکو»، که به صورت مشترک توسط سازمان علمی، فرهنگی و آموزشی ملل متحد (یونسکو) و فدراسیون بین‌المللی معماران منظر (ایفلا) تدوین شده، اشاره می‌نماید. در این مقاله، لزوم ارتباط آموزش با حرفه و کسب تأییدیه‌های حرفه‌ای برای دوره‌های آموزشی از نهاد صنفی مرتبط و همچنین الزام اخذ گواهینامه یا جواز صلاحیت شغلی برای معماران منظر مورد بررسی قرار می‌گیرد. نتایج این بررسی، در قالب پیشنهاداتی برای ارتقای سطح آموزش دانشگاهی رشته معماری منظر در کشور و ضرورت همکاری دانشگاه‌ها و نهادهای حرفه‌ای و انجمن‌های علمی و صنفی در اعتبارسنجی دوره‌های آموزشی و فرآیند صدور گواهینامه صلاحیت شغلی برای فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها در کشور بیان می‌شود.

واژه‌های کلیدی: آموزش دانشگاهی، اعتبارسنجی، صلاحیت حرفه‌ای، نهاد صنفی، معماری منظر

مقدمه

با وجود سابقه طولانی تاریخی و فرهنگی در زمینه برنامه ریزی، طراحی و مدیریت منظر در ایران، آموزش رسمی معماری منظر به عنوان یک رشته دانشگاهی، عمری حدود دو دهه در کشور دارد. به نظر می‌رسد، هم به لحاظ مشخص شدن حدود رشته‌های دانشگاهی و هم کمک به ارتقای آموزش و به تبع آن حرفه معماری منظر، لازم است در مقطع زمانی فعلی بیشتر به این موضوع پرداخته شود. از جمله دلایل دیگر ضرورت و نیاز به بازبینی مداوم برنامه‌های آموزشی، توجه به چالش‌های جدید محیط‌زیستی و فرهنگی، رشد شهرنشینی در جهان و ایران، ظهور فناوری‌های نوین و ابزارهای تازه و همچنین کمک به ارتقای کیفیت برنامه‌های آموزشی این رشته در کشور، همزمان با کمیت آن‌ها، برای پاسخگویی به مطالبات و نیازهای جامعه، با توجه به شرایط بومی و محلی می‌باشد.

در ابتدا لازم است تأکید شود، مقاله حاضر به تحلیل ساختاری و محتوایی دوره‌های آموزشی مذکور در کشور نمی‌پردازد، بلکه با معرفی برخی استانداردهای آموزشی در سطح بین‌المللی، سعی در روشن نمودن بعضی از وجوه در تحلیل‌ها و ایجاد زمینه برای یک تحلیل ساختاری و محتوایی جامع و بازنگری‌های احتمالی در آینده دارد. همچنین در این مقاله، رشته^۱ معماری منظر به عنوان یک حوزه تخصصی مشخص در عرصه آموزش رسمی دانشگاهی و نه شاخه‌ای از سایر رشته‌های دانشگاهی و حرفه^۲ معماری منظر به عنوان شغل و پیشه‌ای مستلزم آموزش یک سری از مهارت‌های شغلی و آموزش رسمی دانشگاهی، بکار رفته است و بر ارتباط آنها در آموزش رسمی معماری منظر، به عنوان یک رشته حرفه‌مبنا تأکید شده است.

در یکی از جامع‌ترین تحقیقات انجام‌شده در زمینه ارائه چارچوب مبانی نظری قابل استفاده برای آموزش معماران منظر و سایر متخصصان حرفه‌های طراحی محیطی، دو عرصه کلی ارزیابی منظر و مداخله در منظر مطرح شده است. در حیطه ارزیابی منظر، سه سوال اصلی مبنی بر اینکه؛ منظر چگونه باید توصیف شود؟ منظر چگونه کار می‌کند؟ و آیا منظر به شکل مناسب کار می‌کند؟ در مطالعات و به طبع آن آموزش ذکر شده است. در حیطه مداخله در منظر، این سوالات طرح می‌شود؛ چگونه می‌توان منظر را تغییر داد؟ این تغییر چه تفاوتی در منظر به وجود می‌آورد؟ و آیا باید منظر را تغییر داد؟ مجموعه این سوالات، ضرورت آموزش روش‌ها و مدل‌های بازنمایی، فرآیندی، ارزیابی، تغییرات، تأثیرات و تصمیم‌گیری را در آموزش این رشته و حرفه نشان می‌دهد. سه مورد اول، یعنی مدل‌های بازنمایی، فرآیندی و ارزیابی، به ترتیب پاسخگوی سه سؤال مطرح شده در حیطه ارزیابی منظر و سه مورد دوم، یعنی مدل‌های تغییرات، تأثیرات و تصمیم‌گیری، در پاسخ به سه سؤال دوم در عرصه مداخله در منظر می‌باشد، که همگی از الزامات یک دوره آموزشی جامع و کامل محسوب می‌شوند (Steinitz, 1990).

در عرصه بین‌المللی، تعاریف و ویژگی‌های متنوعی از طرف نهادها و انجمن‌های صنفی و علمی مختلف برای معماری منظر بیان شده است (Deming & Swaffield, 2011)، که ذکر و مقایسه آنها موضوع بحث این مقاله نمی‌باشد. با توجه به مباحث و اختلاف نظرهایی که اغلب در زمینه ارائه یک تعریف جامع و مانع و حتی یک نام مناسب و درخور برای این حرفه وجود دارد، به جای ذکر این تعاریف و به منظور اجتناب از تکرار این مباحث، در این مقاله، به عرصه‌های حرفه‌ای معماران منظر، همراه با ویژگی‌ها و اهداف مورد توجه و نیاز در آموزش معماری منظر پرداخته می‌شود.

تعریف جهانی عرصه حرفه و مهارت‌های شغلی معماری منظر

«استاندارد بین‌المللی طبقه‌بندی مشاغل»^۱، که توسط «سازمان بین‌المللی کار»^۲، از نهادهای تخصصی سازمان ملل متحد مستقر در ژنو سوئیس، منتشر می‌شود، عرصه حرفه‌ای و شغلی معماران منظر را این‌گونه تعریف می‌کند (International Labour Organization, 2012):

معماران منظر، منظرها، فضای باز پروژه‌هایی مانند پارک‌ها، مدارس، سازمان‌ها، جاده‌ها و فضاهای خارجی محوطه‌های تجاری و مؤسسات، سایت‌های صنعتی و مسکونی را برنامه‌ریزی و طراحی می‌کنند و برنامه‌ریزی، ساخت، نگهداری و بهسازی آنها را تحت نظر دارند. فعالیت‌های آنها شامل موارد زیر می‌باشد:

- ۱) ایجاد و بهبود تئوری‌ها و روش‌های تأمین خدمات مشاوره و سیاست‌های مرتبط با معماری منظر
- ۲) بررسی و بازدید سایت‌ها و مشورت با کارفرمایان و سایر افراد دخیل به منظور تعیین نوع، سبک و اندازه ساخت‌وساز پیشنهادی پارک‌ها، جاده‌ها و سایر فضاهای باز
- ۳) جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات سایت و جامعه، در زمینه ویژگی‌های جغرافیایی، اکولوژیکی، فرم زمین، پوشش گیاهی، هیدرولوژی سایت، خصوصیات بصری و سازه‌های انسان‌ساخت، برای مشخص کردن کاربری و تدوین پیشنهادات توسعه‌ای، مطالعات امکان‌سنجی و گزارش‌های ارزیابی محیط‌زیستی
- ۴) آماده‌کردن گزارشات، طرح‌های راهبردی، سایت پلان‌ها، ترسیمات پروژه، مشخصات اجرایی و برآورد هزینه برای توسعه زمین، مشخص کردن مکان و جزئیات پیشنهادات، شامل مدل‌سازی سطح زمین، سازه‌ها، پوشش گیاهی و دسترسی‌ها
- ۵) نوشتن جزئیات و اسناد قراردادها برای استفاده توسط سازندگان و پیمانکاران مهندسان عمران و فراخوان مناقصات از طرف کارفرمایان

۶) عقد قراردادهای ضروری به منظور انجام مطالعات امکان‌سنجی پروژه‌ها از نظر سبک، قیمت، زمان و مطابقت با قوانین و مقررات

۷) شناسایی و یافتن بهترین راه‌حل‌ها برای مسائل مرتبط با عملکرد و کیفیت محیط‌های خارجی و انجام طراحی، ترسیم و تدوین برنامه‌های لازم

۸) حفظ ارتباط فنی و مشاوره تخصصی با سایر متخصصان مرتبط با پروژه
با در نظر داشتن این تعریف از حیطه عمل شغلی معماران منظر، در ادامه به استانداردهای آموزشی بین‌المللی، با بهره‌گیری از منشور آموزشی ایفلا/یونسکو (ویرایش سال ۲۰۱۲ میلادی)، که به صورت مشترک بین سازمان علمی، فرهنگی و آموزشی ملل متحد (یونسکو) و «فدراسیون بین‌المللی معماران منظر» (ایفلا)^۳، به منظور تأمین توسعه پایدار و سلامت افراد و جامعه تدوین شده، اشاره می‌شود.

ویژگی‌های مورد توجه در آموزش معماری منظر

از دیدگاه منشور بین‌المللی آموزشی ایفلا/یونسکو، ویژگی‌ها و صلاحیت‌های آموزش معماری منظر به شرح زیر قابل ذکر می‌باشد (IFLA/UNESCO Charter, 2012):

- بهبود کیفیت زندگی جوامع، تمامی ساکنان و استفاده‌کنندگان

۱. International Standard Classification of Occupations . ۱

۲. International Labour Organization . ۲

۳. International Federation of Landscape Architects (IFLA) . ۳

- درک و توجه به پرورش و تقویت تنوع فرهنگی و زیستی
- افزودن به ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی محوطه‌ها و فضاهای عمومی خارجی
- ارتقای رویکردی به مداخلات برنامه‌ریزی و طراحی منظر که موجب تقویت پایداری اجتماعی و فرهنگی و برآوردن نیازهای زیبایی‌شناختی و نیازهای فیزیکی مردم باشد
- بهره‌گیری از رویکرد اکولوژیکی در برنامه‌ریزی کاربری زمین، طراحی و احیای منظر، که تأمین‌کننده توسعه پایدار محیط مصنوع از طریق تلفیق مناسب سیستم‌های زیستی، زمین، آب و شرایط جوی باشد
- درک نقش قلمروی عمومی منظر، به عنوان مکانی برای بیان و تبادل اجتماعی و فرهنگی و در دسترس قرار دادن آن برای همه افراد و جوامع
- ارتقای عدالت و انصاف، از طریق کار با گروه‌ها و جوامع محروم و توسعه راه‌حل‌های مقرون‌به‌صرفه و در دسترس برای یک جمعیت گسترده

اهداف آموزشی معماری منظر

در منشور بین‌المللی ایفلا/یونسکو برای آموزش معماری منظر، تلفیق اصول معماری، هنری، اکولوژیکی، مهندسی و علمی در معماری منظر و نیز ریشه داشتن منظر در آداب و سنت‌های انسانی و دانش سیستم‌های طبیعی و مصنوع در عرصه آموزش این حرفه، مورد تأکید قرار گرفته است. با چنین دیدگاهی، اهداف آموزشی این رشته به شرح زیر معرفی شده است (IFLA/UNESCO Charter, 2012):

- ۱) معماری منظر، یک عرصه بین‌رشته‌ای است که شامل اجزایی کلی از علوم انسانی، علوم اجتماعی، علوم طبیعی، فناوری و هنرهای خلاقانه می‌باشد. آموزش آن باید شامل طراحی کالبدی منظر، مطالعات منظر مشتمل بر ارزیابی، برنامه‌ریزی، مدیریت و پژوهش منظر باشد.
- ۲) برنامه‌های آموزشی، که منجر به مدارک رسمی و اجازه فعالیت حرفه‌ای در بخش‌های عمومی، خصوصی و دانشگاهی می‌شوند، باید در سطح دانشگاهی معماری منظر را به عنوان موضوع درسی اصلی دارا باشند.
- ۳) با توجه به اینکه کار معمار منظر فردی نیست، دانشجویان باید توانایی کار در گروه‌های بین‌رشته‌ای را داشته باشند و اغلب بتوانند نقش رهبری گروه را نیز بر عهده بگیرند. همچنین باید به توسعه اجتماعی جوامع و کار در محیط‌های چندفرهنگی تشویق شوند. اهمیت دانش محلی (شهروندان، تصمیم‌گیران و متخصصان) و کمک آن به فرآیند طراحی، امری ضروری است.
- ۴) برنامه‌های آموزشی باید آن‌گونه از طراحی معماری منظر را ترویج نمایند، که هزینه‌های نگهداری آتی و هزینه طرح در طول مدت حیات آن و پایداری سایت را مد نظر قرار دهد.
- ۵) دانشجویان معماری منظر باید نسبت به انگیزه‌های سیاسی و مالی نیازهای کارفرما، در بستر سیاست‌گذاری‌های عمومی و محیط‌زیستی آگاهی داشته باشند، تا بتوانند یک چارچوب اخلاقی برای تصمیم‌گیری‌های خود ایجاد کنند.
- ۶) روش‌های تعلیم و آموزش برای معماران منظر متنوع هستند و این تنوع باید مورد تشویق قرار گیرد تا بتواند پاسخگوی نیازها و چالش‌های جدیدی باشد که جامعه با آن روبروست و درک بهتری هم از فرهنگ محلی فراهم کند.
- ۷) به منظور بهره‌گیری از دامنه وسیع روش‌های تدریس، تبادل استادان و دانشجویان در سطوح پیشرفته آموزشی مطلوب می‌باشد. مسابقات دانشجویی منطقه‌ای و بین‌المللی، جوایز و نمایشگاه‌های مرتبط، باید توسط دانشگاه‌ها و بخش‌های حرفه‌ای مورد حمایت قرار بگیرند.

۸) سیستم‌های آموزش حین کار، باید برای معماران منظر برقرار شود و فرآیند آموزش معماری منظر، هرگز نباید فرآیندی بسته و پایان‌یافته تلقی گردد.

۹) با جابجایی روزافزون معماران منظر در کشورهای مختلف، لازم است به رسمیت شناختن و تأیید مدارک تحصیلی، گواهینامه‌ها و سایر مدارک رسمی، مورد توجه قرار گیرد.

معیارهای آموزش معماری منظر

به منظور رسیدن به اهداف مذکور در بخش قبلی، معیارهای آموزش معماری منظر در این منشور، به شرح زیر مطرح شده است (IFLA/UNESCO Charter, 2012):

۱) پروژه طراحی باید ترکیبی از دانش و مهارت‌های کسب شده باشد. برنامه آموزشی معماری منظر باید به منظور نیل به اهداف ذکر شده، تنظیم گردد. پروژه‌های کارگاه‌های درسی، با گفتگوی مستقیم و تعامل استاد و دانشجو، بخش مهمی از فرآیند آموزش و یادگیری را شکل می‌دهد. آموزش معماری منظر شامل کسب دانش و مهارت در عرصه‌های زیر می‌باشد:

- تاریخ ترکیب فرهنگی و درک طراحی به عنوان یک هنر اجتماعی
- سیستم‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و طبیعی
- علوم طبیعی مانند زمین‌شناسی، آب‌شناسی و زیست‌شناسی
- مواد گیاهی و کاربردهای علوم باغبانی
- مهندسی سایت شامل مواد، روش‌ها، فناوری‌ها، اسناد ساخت، مدیریت و اداره امور
- تئوری‌ها و روش‌شناسی‌های طراحی، برنامه‌ریزی و تحقیق
- طراحی، مدیریت و برنامه‌ریزی و علوم منظر در تمامی مقیاس‌ها و کاربردها
- مطالعات اکولوژیکی و اصول پایداری
- فناوری اطلاعات و استفاده از رایانه
- قوانین و مقررات و سیاست‌گذاری‌های عمومی
- ارتباطات و تسهیل‌گری‌های عمومی و روابط عمومی
- اصول اخلاقی و ارزش‌های مرتبط با حرفه
- ممکن است در سطوح منطقه‌ای و محلی دانش یا مهارت‌های دیگری نیز مورد نیاز باشد.

۲) کسب متوازن دانش و مهارت‌های ذکر شده، نیاز به زمان طولانی برای بلوغ و پختگی دارد. آموزش و تربیت معماران منظر شامل دو بخش دانشگاهی و پس از فارغ‌التحصیلی و کسب عناصر حرفه‌ای است. اولین مدارک حرفه‌ای معماری منظر ممکن است در سطح کارشناسی یا کارشناسی ارشد ارائه گردد. مدرک کارشناسی، عموماً نباید کمتر از چهار سال تمام تحصیلات تمام وقت دانشگاهی یا معادل آن باشد. فارغ‌التحصیلان برنامه‌های سه ساله باید قبل از آنکه به شکل کامل آماده محیط حرفه‌ای شوند، تحت تعلیم و توسعه بیشتر توانایی‌ها قرار بگیرند. برای کسب موقعیت شغلی، آموزش بعد از فارغ‌التحصیلی، بر اساس برنامه مشاوره و توسعه مهارت‌ها، به منظور آمادگی کامل‌تر برای محیط حرفه لازم می‌باشد. مدرک تحصیلات تکمیلی کارشناسی ارشد، اغلب نیازمند حداقل دو سال تحصیل تمام وقت یا معادل مورد قبول نیمه وقت آن می‌باشد. ورود به برنامه‌های آموزشی کارشناسی ارشد، نیازمند داشتن مدرک کارشناسی معماری منظر یا سایر رشته‌های مورد قبول مؤسسه آموزشی مربوطه است. این تنوع به منظور پاسخگویی به نیازهای کاری اجرایی و پژوهشی و تخصص‌های مختلف مورد نیاز می‌باشد. مدارک پژوهشی نیز در سطح دکتری تخصصی ارائه می‌شوند.

۳) هر مؤسسه آموزشی باید تعداد دانشجویان خود را با توجه به ظرفیت تدریس خود هماهنگ سازد. معیارهای انتخاب دانشجویان باید متناسب با ویژگی‌های مورد نیاز در آموزش و تربیت موفق در معماری منظر باشد. لازم است در مقطع ورود به برنامه آموزشی، فرآیند مناسبی برای انتخاب دانشجویان، توسط مؤسسه آموزشی مربوطه برنامه‌ریزی شود.

۴) فضاهای کارگاهی، تسهیلات پژوهش و مطالعات پیشرفته، اطلاعات و تبادل داده برای فناوری‌های نوین، باید به میزان کافی توسط نهادها آموزشی معماری منظر تأمین گردد و فناوری رایانه‌ای و توسعه نرم‌افزارهای تخصصی در جوانب مناسبی از آموزش معماری منظر جای گیرد.

۵) تعامل دائمی بین حرفه و آموزش معماری منظر باید تشویق و حفظ گردد.

۶) پژوهش باید به عنوان یک فعالیت اساسی و ذاتی اعضای هیأت علمی برنامه آموزشی معماری منظر تلقی شود. پژوهش معماری منظر می‌تواند در عرصه کار پروژه، روش‌شناسی‌ها، فناوری‌ها، مسائل اکولوژیکی، اجتماعی و سایر موضوعات مرتبط شکل بگیرد. بررسی‌های دقیق و مقالات علمی-پژوهشی همراه با داوری علمی تشویق شوند، تا مقالات و پژوهش‌های معماری منظر، مورد ارزیابی بهتری قرار بگیرد.

۷) به مؤسسات آموزشی توصیه می‌شود تا در مقاطع زمانی منظم و با حمایت بخش حرفه‌ای، سیستم‌های اعتبارسنجی برای ارزیابی توسط خود آن نهاد یا نهادهای هم‌سنگ را ایجاد یا تقویت نمایند. در تیم بازبینی برنامه‌های آموزشی لازم است مدرسانی از سایر دانشگاه‌ها، معماران منظر حاضر در عرصه حرفه‌ای و سایرین بسته به شرایط و نیاز حضور داشته باشند. ایجاد یک سند راهنما برای دانشگاه‌ها در سطح ملی و بین‌المللی در این عرصه تخصصی، ارتقای کیفیت برنامه‌ریزی و طراحی محیطی در سطح جهان و شکل‌گیری شبکه‌ای از فرصت‌های آموزشی معماری منظر، از جمله اهداف و نتایج ذکر شده در منشور ایفلا/یونسکو در آموزش معماری منظر می‌باشد.

تأییدیه حرفه‌ای دوره‌های آموزشی دانشگاهی

اعتبارسنجی^۱ دوره‌های آموزشی و ارائه تأییدیه کسب صلاحیت لازم و مقبولیت حرفه‌ای و صدور گواهینامه یا جواز^۲ صلاحیت شغلی توسط نهادهای صنفی برای افرادی که در یک عرصه شغلی فعالیت می‌کنند، از جمله مسائل بسیار حائز اهمیت در معماری منظر، به عنوان یک رشته حرفه‌منا می‌باشد.

تأیید اعتبار حرفه‌ای برای دوره‌های آموزشی دانشگاهی و بازبینی مستمر و دوره‌ای آن توسط نهاد صنفی، تضمین‌کننده کیفیت برنامه‌های آموزشی، با توجه به نیازهای در حال تغییر بخش حرفه‌ای و همچنین رویکردها، امکانات، ابزار و روش‌های روزآمد و جدید می‌باشد و الزامات ارتباط آموزش دانشگاهی با حرفه را نیز توجیه می‌نماید. به عنوان مثال، فدراسیون بین‌المللی معماران منظر (ایفلا)، به عنوان یک نهاد صنفی شناخته شده بین‌المللی، سندی راهنما در رابطه با به رسمیت شناختن و ارائه تأییدیه حرفه‌ای برای دوره‌های آموزشی معماری منظر، ارائه نموده است. در این سند، اهداف، استانداردها، شیوه‌ها و فرآیندها و همچنین سیستم‌های ملی و منطقه‌ای ارزیابی مقبولیت حرفه‌ای برنامه‌های دانشگاهی شرح داده شده است. این سند راهنمای ایفلا، می‌تواند مرجع مناسبی برای کشورهای فاقد نظام اعتبارسنجی حرفه‌ای دوره‌های آموزشی دانشگاهی باشد، که البته مشروط به شکل‌گیری و تقویت نهادهای صنفی فراگیر و ارتقای موقعیت نهادی و سطح فعالیت‌های آنها می‌باشد (International Federation of Landscape Architects, 2008).

۱. Accreditation

۲. Licensure

در کشورهای دارای تشکل‌های صنفی و حرفه‌ای مستقل و پرسابقه، عموماً بررسی و تأیید اعتبار حرفه‌ای دوره‌های آموزشی توسط این نهادها، به صورت مستقل و در سطوح ملی و ایالتی یا استانی انجام می‌شود. به عنوان مثال، در استرالیا تأیید اعتبار حرفه‌ای دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی دانشگاهی، توسط «مؤسسه معماران منظر استرالیا»^۱ صورت می‌پذیرد. بازبینی دوره‌های آموزشی نیز در پایان هر دوره پنج‌ساله، بسته به نیازهای حرفه‌ای در این اعتبارسنجی‌ها انجام می‌پذیرد. امکانات و فضاهای آموزشی، نیروی انسانی و کادر آموزشی، برنامه درسی و دوره‌های کارآموزی، نظرات فارغ‌التحصیلان، نظرات بخش حرفه‌ای استخدام‌کننده فارغ‌التحصیلان، از جمله مواردی هستند که در این فرآیند بررسی می‌شوند (Australian Institute of Landscape Architects, 2016).

مؤسسه معماران منظر استرالیا، تبیین استانداردها و سیاست‌های آموزشی و رویه‌های مشخص برای اعتبارسنجی دوره‌های آموزشی معماری منظر را در این کشور، به عنوان بخشی از فعالیت‌های صنفی خود انجام می‌دهد. از جمله معیارهای ارزیابی آموزشی این مؤسسه، می‌توان به طراحی و روش‌های آن مشتمل بر فرآیند برنامه‌ریزی و طرح‌های جامع منظر و ابزار طراحی و بیان طرح‌ها، از جمله فناوری‌های جدید دیجیتال و رایانه‌ای اشاره کرد. معیارهای دیگر توجه به محیط‌زیست و سیستم‌های طبیعی و فرهنگی، اکولوژی طبیعی و مصنوعی، زیرساخت‌های سبز، خدمات اکوسیستمی، پایداری و تاب‌آوری، دانش گیاه، خاک و آب و انتخاب گیاهان مناسب می‌باشد. در نظر گرفتن تاریخ و تئوری‌های تاریخ معماری منظر، دانش، فرهنگ و میراث بومی، تاریخچه محیط‌زیست و همچنین تلفیق و نقد نظرات معاصر و توجه به روش‌های تحقیق و انجام مطالعات بین‌رشته‌ای از جمله هنر و جغرافیا و در نظر گرفتن فناوری‌های ساخت، موضوعات دیگری هستند که در فرآیند اعتبارسنجی آموزشی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

مهندسی سایت و شیب‌بندی، مصالح و سازه‌ها در منظر، برنامه‌ریزی سایت، آموزش مسائل اجرایی محیط حرفه و اخلاق حرفه‌ای و یادگیری رفتار اخلاقی و حرفه‌ای و چارچوب‌های قانونی و فرهنگی و اجتماعی همراه با روش‌های اجرا و اداره امور، توجه به میراث فرهنگی، سیاست‌گذاری‌های عمومی، قوانین و مقررات جاری، ارتباط با سایر افراد و متخصصین، روابط عمومی، بیان نوشتاری، تصویری، ترسیمی و رایانه‌ای و فناوری‌های پیشرفته، از جمله موارد مورد نیاز در برنامه‌های آموزشی، برای کسب تأییدیه حرفه‌ای دوره‌های آموزشی دانشگاهی در استرالیا می‌باشند.

در زمینه اخذ گواهینامه یا جواز صلاحیت شغلی و فرآیند صدور گواهینامه مرتبط، سابقه حرفه‌ای گذراندن دوره تحت نظر افرادی که سابقه حرفه‌ای مرتبط دارند و آزمون شغلی و دوره اجباری دوساله یا طولانی‌تر کارورزی حرفه‌ای تحت نظر افرادی که جواز حرفه‌ای و سابقه شغلی معینی را دارا باشند، از جمله فرآیندهای مرسوم در سطح بین‌المللی می‌باشند. به عنوان نمونه، «آزمون نظام حرفه‌ای معماری منظر»^۲ در آمریکا توسط شورایی در سطح ملی^۳، هماهنگ و برگزار می‌شود و چند استان کانادا از طریق آزمون کتبی و سابقه کار مرتبط تحت نظر حرفه‌مندان با تجربه و مصاحبه شفاهی پس از قبولی در آزمون برای عمدتاً افرادی که از دوره‌های غیر مصوب یا سایر رشته‌های دانشگاهی یا از طریق طی دوره تجربه حرفه‌ای وارد فرآیند صلاحیت شغلی می‌شوند، صدور جواز شغلی را انجام می‌دهند.

۱. Australian Institute of Landscape Architects (AILA)

۲. Landscape Architecture Registration Exam (LARE)

۳. Council of Landscape Architecture Registration Boards (CLARB)

توصیه‌هایی برای ارتقای آموزش معماری منظر در کشور

با بررسی تعاریف، اهداف، معیارها و الزامات آموزشی معماری منظر و ذکر معیارهای اعتبارسنجی حرفه‌ای دوره‌های آموزشی، نتایج این مقاله در قالب پیشنهاداتی برای ارتقای سطح آموزش دانشگاهی رشته معماری منظر در کشور، در محورهای فعالیت‌های دانشگاهی، تعاملات و ارتباطات بین دانشگاه‌ها، ارتباط دانشگاه با حرفه و مسائل صنفی، روابط و فعالیت‌های آموزشی و حرفه‌ای در عرصه منطقه‌ای و بین‌المللی به شرح زیر بیان می‌شود.

در زمینه دانشگاهی و برنامه‌های آموزش رسمی معماری منظر، با در نظر داشتن استانداردهای بین‌المللی و معیارهای جهانی، در بازنگری، تغییر و تقویت مقاطع مختلف تحصیلی، برخی از دروس پیشنهادی شامل برنامه‌ریزی و طراحی اکولوژیکی منظر، سلامت فیزیکی، روانی و اجتماعی و رابطه آن با منظر، مهندسی اکولوژیکی منظر، اکولوژی منظر و اکولوژی شهری و مطالعه اکولوژی مصنوع شهر، اخلاق حرفه‌ای و مسائل صنفی و حقوقی، طراحی دیجیتال منظر و مدل‌سازی در برنامه‌ریزی و طراحی منظر، نظریه‌های معاصر و نوین در منظر و موضوعات بین‌رشته‌ای و برگزاری کارگاه‌های آموزشی، در قالب سفرهای دانشگاهی در چارچوب واحدهای آموزشی مصوب، برای آشنایی با بسترهای مختلف فرهنگی و طبیعی در طرح‌های منظر قابل ذکر می‌باشد. افزون بر این موارد، تقویت فضاهای تعاملی و پویای دانشگاهی، بر پایه فناوری‌های نوین طراحی دیجیتال و طراحی، ترسیم و مدل‌سازی رایانه‌ای، توجه به توان‌های فضاهای موجود دانشگاه در استفاده دائمی یا موقت برای ارتباط با بخش حرفه، همراه با آموزش در محیط حرفه با کارآموزی، می‌تواند اثرات مثبت فراوانی در یک نظام آموزشی حرفه‌مبنا داشته باشد.

نیاز به آموزش و پژوهش مسئله‌محور تا پروژه‌محور در کارگاه‌های برنامه‌ریزی و طراحی منظر، به منظور بازشدن افق دید دانشجویان به مسائل روز و رویکردهای جهانی با نگاه تحلیلی و انتقادی، نکته دیگری است که باید در بخش آموزش معماری منظر مد نظر قرار گیرد. همچنین در زمینه ارتباط بین دانشگاهی، توجه و ارتباط منسجم و منظم بین گروه‌های آموزشی و اساتید مرتبط، همکاری دانشگاه‌های برگزارکننده رشته معماری منظر، در بروزرسانی برنامه‌های آموزشی متناسب با نیازهای حرفه‌ای، در افزایش سطح آموزش این رشته مؤثر و مفید خواهد بود.

بازنگری ساختار آموزش در دانشکده‌های مرتبط در کشور و مطرح شدن معماری منظر، به عنوان یک رشته مستقل و نه گرایش یک رشته دانشگاهی دیگر، همراه با درک نیاز به آموزش در سطح کارشناسی، از سایر توصیه‌ها در بخش دانشگاهی هستند. در همین راستا، تربیت و تأمین هیأت علمی متخصص و گسترش کمی و کیفی گروه‌ها و دوره‌های آموزشی، با توجه به نیازهای رو رشد کشور در زمینه برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت پروژه‌های منظر، لازم است مورد توجه برنامه‌ریزان این امر قرار گیرد.

دوره‌های کارآموزی و آموزش حرفه‌ای و آموزش حین خدمت و دوره‌های معادل دانشگاهی و کلاس‌های آموزشی فنی-حرفه‌ای، مشابه رشته معماری در هنرستان‌ها و دانشگاه‌های مرتبط، از جمله سایر موارد قابل طرح در بخش آموزش است. آموزش فنی-حرفه‌ای در هنرستان و آموزش کاردان حرفه‌ای با امکان ادامه تحصیل دانشگاهی یا جذب مستقیم در حرفه، تحت عنوان کاردان فنی معماری منظر، سریع‌ترین راه جذب در حرفه می‌باشد، که در برخی از کشورها از جمله کانادا، در حال انجام می‌باشد.

در زمینه صنفی و ارتباط آموزش با حرفه، با توجه به روندها و استانداردهای بین‌المللی و معیارهای جهانی آموزش معماری منظر که ذکر شد، آگاه‌سازی حرفه‌ای برنامه‌های آموزشی در اولویت قرار گیرد. در این راستا، در محیط حرفه‌ای و نهادهای صنفی اثرگذار و اثرپذیر از شیوه و کیفیت آموزش معماری منظر، ساماندهی و تقویت تشکیلات صنفی، همگرایی با رشته‌های تخصصی همسو به دلیل ماهیت بین‌رشته‌ای بودن، در عین حفظ هویت مشخص یک رشته دانشگاهی حرفه‌مبنا و حرکت در

جهت ایجاد و تقویت نهادها و تشکل‌های صنفی و پیگیری حقوق صنفی و پیگیری حل مسائل حقوقی و حرفه‌ای در دستگاه‌های مرتبط لازم و ضروری می‌باشد.

مسابقات و جوایز ملی منظر در سطوح دانشجویی و حرفه‌ای در داخل حرفه و ارتباط حرفه با سایر تخصص‌ها، به ویژه اگر از سوی نهادهای صنفی و با حمایت نهادهای اجرایی سازماندهی و اجرا شود، در ارتقای سطح آموزش و تأمین نیازهای واقعی در پروژه‌های دانشگاهی و حرفه‌ای، اثرگذار می‌باشد.

به منظور ارتباط با حرفه و تأیید حرفه‌ای دوره‌های آموزشی، حرکت به سمت اعتبارسنجی و صدور گواهینامه یا جواز فعالیت شغلی و برنامه اجباری دوره مشاوره همراه با کار تحت نظر افراد حرفه‌ای و طی کردن دوره کارآموزی در شرکت‌های مرتبط برای ورود به حرفه و ارزشیابی مدارک پس از فارغ‌التحصیلی بر اساس آن، پس از شکل‌گیری و تقویت نهادهای حرفه‌ای و صنفی لازم و مفید خواهد بود.

در محیط منطقه‌ای و بین‌المللی، تعامل با نهادهای بین‌المللی از جمله کمیته آموزش و کارگروه‌های مربوط به استانداردهای آموزشی در ایفلا به ویژه در محدوده آسیا و اقیانوسیه و خاورمیانه این نهاد، شرکت و مشارکت در برگزاری همایش‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و حضور در طرح‌هایی مشابه پروژه لئونوتر اروپا، تعامل و ارتباطات سازمانی و فردی با نهادهایی مانند «شورای مدرسان معماری منظر»^۱ و «شورای مدارس معماری منظر اروپا»^۲، تشویق مشارکت در مسابقات دانشجویی و دوره‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، در راستای ارتقای آموزش این رشته در کشور اثرگذار خواهند بود.

بازنگری ساختار آموزشی و محتوای دروس فعلی معماری منظر، نیاز به بررسی و مطالعه بیشتر در تحقیقات آتی و به شکل جامع‌تری دارد. در همین راستا، برگزاری نشست‌های تخصصی، با همکاری نهادهای علمی و آموزشی مرتبط می‌تواند در زمینه تدوین یک منشور ملی آموزش معماری منظر در سطح کشور، مؤثر واقع شود. در تدوین این منشور ملی در زمینه آموزش معماری منظر، نگاه به نیازها و توان‌های کشور، اعم از دانش تخصصی و حرفه‌ای و نیروهای انسانی متخصص و دانش بومی و محلی موجود ضروری می‌باشد، تا ویژگی‌ها، اهداف و معیارهای یک دوره آموزشی استاندارد در ابعاد ملی مشخص و احصاء گردد و در اختیار مسئولین و برنامه‌ریزان آموزشی قرار گیرد. بدیهی است اجرایی‌شدن این توصیه‌ها، با در نظر گرفتن شرایط محلی از جمله تفاوت‌های محیط طبیعی و فرهنگی، سنت‌ها، ارزش‌های اجتماعی و دانش بومی و سابقه‌های تاریخی کشور می‌باشد، که مورد تأکید منشور بین‌المللی آموزش معماری منظر ایفلا/یونسکو هم قرار گرفته است.

نتیجه‌گیری

ذکر عنوان بین‌رشته‌ای یا فرارشته‌ای نباید باعث شود که معماری منظر مخلوطی ناهمگن از تخصص‌های متفاوت دیده شود و هویت مستقل و حرفه‌ای خود را از دست بدهد. لازم است به آن تحت عنوان یک رشته دانشگاهی مستقل و دارای توان‌های خاص حرفه‌ای نگاه شود. ضرورت ایجاد و تقویت این دیدگاه، با وجود گذشت نزدیک به دو دهه از شکل‌گیری آموزش رسمی این رشته در کشور، ابتدا در محیط دانشگاه و صاحبان این دانش تخصصی و تسری آن به محیط‌های حرفه‌ای و صنفی، حائز اهمیت فراوان می‌باشد.

با توجه به رویه‌ها و استانداردهای بین‌المللی آموزشی معماری منظر و همچنین وضعیت فعلی محیط‌های مصنوع به ویژه محوطه‌های خارجی و عرصه‌های فضاهای باز و سبز و نیازهای رو به رشد جامعه به خدمات حرفه‌ای منحصر بفردی که معماری منظر می‌تواند در جهت پاسخگویی به این نیازها و حل بخشی از مشکلات جوامع انسانی ایفا نماید، لازم است

۱. Council of Educators in Landscape Architecture (CELA)

۲. European Council of Landscape Architecture Schools (ECLAS)

ارتقای کمی و کیفی آموزش معماری منظر، بیش از پیش مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران امر آموزش کشور قرار گیرد.

در این روند، توجه به فناوری‌ها و رویکردهای جدید در برنامه‌ریزی، طراحی، ساخت و مدیریت منظر در آموزش و اجرای پروژه‌های منظر، با توجه به معیارهای جهانی آموزشی و منشور بین‌المللی ایفلا/یونسکو در آموزش معماری منظر، می‌تواند مفید باشد. در فرآیند بازنگری دروس و برنامه‌های آموزشی، لازم است همکاری با نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی و بهره‌گیری از محتوای برنامه‌های آموزشی و فرآیندهای حرفه‌ای مرتبط در سایر کشورها، ضمن توجه به سابقه و شرایط فرهنگی بومی و محلی کشور مد نظر قرار گیرد. همکاری دانشگاه‌ها و نهادهای حرفه‌ای و اجرایی در اعتبارسنجی دوره‌های آموزشی و فرآیند صدور گواهینامه صلاحیت شغلی در کشور، در موفقیت این فرآیند، ضروری و حیاتی می‌باشد.

تأکید بر ارتباط دوسویه و تعامل پویای آموزش و حرفه معماری منظر، لزوم پژوهش‌های پایه و کاربردی آتی در زمینه مبانی آموزشی و بازنگری ساختار و محتوای برنامه‌های آموزش دانشگاهی این رشته، در قالب یک نظام حرفه‌مبنا و همچنین پیشنهاد تدوین منشور ملی آموزش معماری منظر، به عنوان یک سند راهنمای جامع ملی، با همکاری نهادهای آموزشی و صنفی مرتبط، از جمله توصیه‌ها برای فعالیتهای آتی مرتبط در سطح کشور می‌باشد.

پی‌نوشت‌ها

* این نوشتار بخشی منتخب و ویرایش‌شده از مقاله «تحلیل ساختار و محتوای برنامه آموزشی رشته معماری منظر در دانشگاه ملبورن استرالیا به منظور کمک به ارتقای آموزش دانشگاهی این رشته در کشور» در «دومین همایش ملی معماری منظر»، در تاریخ ۱۹ و ۲۰ اردیبهشت ماه ۱۳۹۵ در دانشگاه شهید بهشتی تهران می‌باشد، که به صورت شفاهی توسط نویسنده در پانل تخصصی آموزش معماری منظر به عنوان یکی از محورهای اصلی این همایش، ارائه شده است.

* همزمان با حضور رئیس فدراسیون بین‌المللی معماران منظر (ایفلا) در ایران در سال ۱۳۸۶، چشم‌انداز جهانی آموزش معماری منظر و نهادهای اثرگذار، وضعیت نیازهای آموزشی و موقعیت‌های شغلی در نقاط مختلف جهان و فعالیتهای آموزشی مرتبط، از جمله فرآیندهای اعتبارسنجی دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی و ارائه گواهینامه‌های تحصیلی بین‌المللی و الزامات آینده آموزش معماری منظر، به منظور پیاده‌سازی توسط نهادهای آموزشی، صنفی و حرفه‌ای در کشور، مورد بررسی قرار گرفت (Menzies, 2007).

منابع

Australian Institute of Landscape Architects (AILA) *Education Policy, Education Standards and Accreditation Procedures* available at http://www.aila.org.au/imis_prod/AILAWeb/About_AILA_Accreditation.aspx [retrieved on Feb. 15, 2016]

Deming, M. E., & Swaffield, S. (2011). *Landscape architectural research: inquiry, strategy, design*. Wiley.

IFLA/UNESCO *Charter for Landscape Architectural Education* (final draft: July 2012) available at <http://iflaonline.org/wp-content/uploads/2014/11/IFLA-Charter-for-Landscape-Architectural-Education-Revised-2012.pdf> [retrieved on Feb. 15, 2016]

International Federation of Landscape Architects (IFLA) *International Guidance Document for Recognition or Accreditation of Professional Education Programmes in Landscape Architecture* (approved by IFLA World

Council, June 28.2008) available at <http://iflaonline.org/wp-content/uploads/2014/11/IFLA-Guidance-Documents-for-Recognition-or-Accreditation.pdf> [retrieved on Feb. 15, 2016]

International Labour Organization. (2012). *International Standard Classification of Occupations ISCO-08* available at http://www.ilo.org/wcmsp5/documents/publication/wcms_172572.pdf [retrieved on Feb. 15, 2016]

Menzies, D. (2007). Global Perspectives of Landscape Architecture Education, translated by Mahdi Khansefid. *Scientific-Research Journal of Landscape Architecture*, pre-first issue, pp. 6-11.

Steinitz, C. (1990). A framework for theory applicable to the education of landscape architects (and other environmental design professionals). *Landscape Journal*, 9(2), 136-143.

The international educational definitions and standards of landscape architecture as a profession-based academic discipline

Mahdi Khansefid*

Department of Horticultural Science and Landscape Architecture, Faculty of Agriculture, College of Agriculture and Natural Resources, University of Tehran

*** Corresponding Author (mkhansefid@ut.ac.ir)**

Abstract

Considering the establishment of the academic field of landscape architecture in the last two decades in Iran, it seems that revision and improvement of the academic education of this field is useful and even necessity at this point of time, both in terms of defining the boundaries of academic fields and helping the profession of landscape architecture nationwide. This article deals with the educational issues in landscape architecture as a profession-based academic field, taking into account the global definition and the areas required in its education as well as international educational standards, including the ones stated in the IFLA/UNESCO Charter for Landscape Architecture Education which was compiled jointly by the United Nations Scientific, Cultural and Educational Organization (UNESCO) and the International Federation of Landscape Architects (IFLA). In this article, the necessities to relate the academic education to the profession and to obtain professional accreditations for training courses from the related professional body, in addition to the requirement to obtain professional certification, recognition and registration for landscape architects were investigated. The results of this study are concluded in the form of suggestions for improving the university education in the field of landscape architecture in Iran with expressing the necessity of collaboration between all stakeholders including universities, scientific and professional bodies and societies in accreditation of educational programs and registration/licensure procedures for the university graduates in Iran.

Keywords: Accreditation, Landscape Architecture, Professional Institution, Professional Recognition, University Education